

Karaktärisering och kulturhistorisk värdering

Mariakyrkan

Växjö socken i Växjö kommun
Kronobergs län

Smålands museum
Pernilla Wandestam
2006

Inledning

Bakgrund och syfte

I samband med upprättandet av vård- och underhållsplaner för kyrkor i Växjö stift har Smålands museum på uppdrag åt Växjö kyrkliga samfällighet genomfört en karaktärisering och kulturhistorisk värdering av Mariakyrkan under hösten 2006. De kyrkor som berörs är de som tillhör Svenska kyrkan och omfattas av kulturminneslagen, dvs. kyrkobyggnader som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen. Karaktäriseringen och den kulturhistoriska värderingen syftar till att användas som underlag för vård- och underhållsplanen.

Nedanstående material består av en historik över kyrkobyggnaden, en beskrivning av exteriör och interiör samt en kulturhistorisk bedömning. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering samt arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gåtts igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk- topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur, däribland hembygds litteratur. De redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av kyrkobyggnadens historia.

Kulturhistorisk bedömning

En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan kontinuerligt föremål för omvärderingar. Bedömningen utgår från såväl den enskilda kyrkobyggnadens värden som kyrkomiljön i sin helhet, men också värden i förhållande till andra kyrkobyggnader i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Mariakyrkan

Kortfattad historik

Efter en stark befolkningstillväxt i Växjö beslutades 1977 att Växjö domkyrkoförsamling skulle delas upp i två församlingar. Den nya församlingen, Skogslyckan, skulle ha en moderkyrka och kyrkorådet gick ut med en inbjudan till arkitekttävling. Det vinnande förslaget som kallades "Hagia Hovia – urkyrkan" kom ifrån Richard Brun och Thomas Hellqvist och uppfördes mellan 1977-1979. Arbetsnamnet "Hagia Hovia" och den östromerska form kyrkan fått, ger associationer till den välkända kyrkobyggnaden Hagia Sofia i Istanbul.

Mariakyrkan ligger i kvarteret Hovsör, strax intill korsningen Nydalavägen – Kungsvägen. Marken som kyrkan ligger på är skänkt och kallades tidigare Holmska gården. Gården som tidigare låg här ingick i Hovs by och var uppförd på 1700 talet. Idag finns fortfarande en ekonomibyggnad ifrån denna gård bevarad. Manbyggnaden plockades ner innan uppförandet av kyrkan och förflyttades till en ö i Stockholms skärgård.

Exteriör

Mariakyrkan är en kupolkyrka uppförd i betong och tegel. Kyrkan inrymmer alla kyrkliga aktiviteter, vilket ger den en komplex planlösning som kan delas upp i en gudstjänst- och en förvaltningsdel. Förvaltningsdelen som är den del av kyrkan som besökaren möter först är uppförd i tegel i två våningar som slammats vit. Den ligger i vinkel sydöst om gudstjänstrummet och har tätt sittande fönster längs båda våningarna. Fönsterfoder, fönsterbleck och plåttak går i svart och ger ett enkelt uttryck som skiljer sig från den del av kyrkan där gudstjänsten bedrivs.

Gudstjänstlokalen i väster är till formen likt ett oavslutat klot som stöttas av åtta strävpelare varav två är synliga i exteriören. Klotformen kan delas upp i tre delar. Den övre delen är den stora kopparklädda kupolen som kröns av ett kors. Under denna följer en mellandel i råbetong som markeras med aluminiumlister. Den nedre delen är delvis klädd i rosalaserad björkplywood och avslutas med en sockel i betong. På båda sidor om gudstjänstrummet finns två stora ljusinsläpp som går från golv till tak. De öppnar upp för en inblick i kyrkorummet och lättar upp det tunga uttrycket betongen annars skulle ge. I nordväst ligger sakristian som markeras med stora sluttande fönster som hålls uppe av betongväggar.

Exteriöra förändringar

Kyrkan är idag fortfarande modern och har därför inte genomgått några större exteriöra förändringar. De förändringar som skett har varit i liten skala och inte dokumenterats i någon större utsträckning.

Interiör

Ingången till Mariakyrkan ligger i söder. Innanför det första glasade dörrparet ligger en liten hall med dörröppningar åt alla väderstreck. På sidorna ligger utrymmen för skilda verksamheter samt personalutrymmen. Väggarna är av vitmålad betong och så även taket. Golvet är lagt med röd Ölandssten. Rakt fram i den lilla hallen står ännu ett glasat dörrpar som leder in mot kyrkotorget. Åt vilket håll som kyrkorummet ligger är inte helt självklart i byggnadens uttryck. I gränsen mellan gången som leder rakt fram och kyrkotorget finns en spiraltrappa som leder upp till pastorsexpedition, arbetsrum, utbildningsrum mm. Här uppnås en helt annan takhöjd varvid rummet upplevs som större och ljusare. Kyrkotorget som här breder ut sig är stort och formen asymmetrisk. Längs med takets anslutning till väggen finns smala ljusinsläpp som ger ett lättare uttryck i rummet. Entréutrymmenas två våningar och kyrkorummets golv förbinds genom ett system av olika ramper. Förvaltningsbyggnadens vägg blir som en fasad mot kyrkotorget.

Åt väster syns en rundad vägg som stöttas av strävpelare. Till skillnad från de vitmålade betongväggarna är denna klädd i rosalaserad björkplywood. Formen på väggen gör att man anar kyrkorummet på andra sidan. Den runda formen bryts av ett stort ljusinsläpp i väst som löper från golv till tak. Golvet är lagt med grå och röd Ölandssten i diagonala ränder. Ränderna leder upp för en svagt sluttande ramp. I slutet av rampen når man en öppning som leder in mot kyrkorummet. Vid dess ingång hänger fyra likartade vävnader. Dessa upphängdes här 1983 och fick namnet "Härlig är jorden" efter den vers som står inskriven i vävnaden.

Kyrkorummet är orienterat i en nord - sydlig riktning. Formen liknar ett oavslutat klot som stöds av strävpelare varav två är synliga ifrån rummet. Bänkkvarteren är placerade som en amfiteater med en cirkulär friyta i mitten där altaret är uppställt. Denna centrala punkt markeras av en tvådelad, rund kormatta formgiven av Kerstin Ronnemark. Rakt över altaret reser sig den 18 meter höga kupolen. Kupolen och dess väggar i det öppna rummet är klädda med rosalaserad björkplywood. Mitt i kupolen finns dels ett runt fönster och dels ett smalt ljusinsläpp som vintertid lyser upp vägen mot altaret. Rakt under detta ljusinsläpp i söder finns en ljusorgel i glas med formen av en granskog. Denna är tillverkad av glaskonstnären Monica Backström som dessutom designat glaskorset och glasgobelängen i kyrkorummet. Korset hänger ner från kupolens ljusramp mellan ljusorgeln och altaret. Gobelängen finner man på dubbelpelaren i slutet av processionsvägen. På väggarna i det runda kyrkorummet finns även inbyggda spjäljalusier som gör det möjligt att bemästra de akustiska svårigheter ett cirkelrunt rum medför.

Vid dubbelpelaren står den enkelt smidda ljushållaren designad av Per Reinholz. I den sydöstra delen utav kyrkorummet finns orgeln från 1981. Den är inbyggd och klädd i samma rosalaserade plywood som väggarna och smälter därför väl in.

Den nord-västra delen utav kyrkorummet med de bakre kyrkbänkarna och dopkapellet har en mer sammanhängande och intim känsla då taket här är lägre. Dopkapellet är beläget i väster med en dopfont i glas utformad av konstnären Tom Möller. Väggarna är av formgjuten vitmålad betong. Här finns också ett stort ljus-insläpp från golv till tak.

Sakristian är placerad en våning under kyrkorummets norra del och dit kommer man genom en lång och svagt sluttande gång ifrån kyrkotorget. Strax innan sakristian ligger skrudkammaren med förvaring utav mässhakar. Kammaren har ett ljusinsläpp i taket och det

lilla rummet ger ett intimt uttryck. Väggarna är klädda med rosalaserad björkplywood. Sakristian har samma uttryck som skrudkammaren men är lite större till ytan. Vid sakristians östra vägg står ett enkelt altare i furu och här finns en även en vigvattensskål i mässing. Väster om sakristian finns ett vilo- och andaktsrum där mindre sällskap kan samlas innan dop och bröllop. Taket öppnar här upp sig mot stora ljusinsläpp i taket och väggarna som håller upp dessa är av vitmålad betong. Från detta rum leder en trappa upp till dopkapellet.

Interiöra förändringar

I interiören har det inte skett många förändringar sedan kyrkan byggdes. Det största ingreppet i kyrkorummet är utbytet av den ursprungliga altarringen och altaret som skedde 1994. Det fasta altaret och altarringen togs då bort och ersattes av ett fristående altarbord och även fristående knäfall. Detta gjordes för att placera altaret rakt under kupolen samt att få församlingen att komma närmare vid gudstjänster. 1998 höjde man den ljusramp som finns i kupolen för att ge ett bättre ljus i lokalen.

De förändringar som skett har till största varit för att smycka kyrkorummet som från början inte hade mycket inventarier. Därför har det inte varit några större ingrepp i interiören.

I förvaltningsdelen har vissa rum bytt användningsområden och något rum har vidgats för att ge rum för personalrum, kopiaorum m.m.

Viktigare inventarier

Dopfunten är gjord i glas och utformad av konstnären Tom Möller. Den är konstruerad vid Lindshammars glasbruk.

Orgeln med sina 1676 pipor invigdes 1981 och är byggd av Mårtenssons orgelfabrik.

På kyrktoget står en Mariaskulptur uthuggen i al tillverkad av Margareta Engström 1982.

Här finns också vävnaderna gjorda av Anita Graffman 1983.

Altare och ambo är från 1994 och formgivna av Sia Jonsson, arkitekturhuset i Lund.

I anslutning till Mariakyrkans 20 årsjubileum (1999) fick kyrkan ny glasutsmyckning. Glas-konstnären Monica Backström designade då ett kors, en ljusorgel med formen av en granskog och en gobeläng i glas som för tankarna till liv och vatten. Dessa ska tillsammans symbolisera treenigheten.

Ljushållaren i slutet av processionsgången invigdes 1996 och är designad utav Per Reinholz.

Votivskeppet som hänger innanför öppningen till kyrkorummet är en modell utav ett 1700-talsskepp. När det är tillverkat finns inga uppgifter om, enbart att det är tillverkat av en sjöman och skänkt 1980 av en församlingsbo vid namn Bertil Olsson.

Kyrkogården

Mariakyrkan omges av ett stort grönområde men har inte någon egen kyrkogård. Istället sker jordfästningen av församlingsmedlemmar vid Hovshaga kyrkogård.

Syd-väst om kyrkan står ett litet rött timmerhus kvar från den tidigare gården som låg på platsen. Denna används idag enbart som förråd. Bredvid förrådet i nordlig riktning står klockstapeln. Stommen, som består av fyra kraftiga ben, är uppförd i betong och konstruerad

så att man kan gå rakt igenom klockstapeln och titta upp på de tre klockorna. Dessa omsluts av ett rött klockhus i trä med blå detaljer.

Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning

Mariakyrkan är idag näst intill oförändrad både exteriört och interiört och ger ett spännande uttryck i stadsbilden med sin stora kupol. Den komplexa byggnaden, inrymmande gudstjänstlokal och administrativa utrymmen, har en för länet unik utformning och utgör ett mycket intressant exempel på 1970-talets moderna arkitektur. Arkitekterna har anammat den östromerska kyrkoformen och inte det för Sverige traditionella västromerska stilidealet, vilket gör kyrkan ovanlig i sitt slag.

De material som använts vid byggandet av kyrkan, såsom betong och glas, är typiska för 1970-talet. Valet av material i kombination med det östromerska formspråket skapar den mycket speciella arkitekturen. Arkitekten har lyckats väl med balansen mellan det moderna och historiska, vilket givit ett gott resultat. Genom att tydligt visa på de byggnadsmaterial som använts har man dessutom särskiljt de olika funktionerna i den komplexa byggnadskroppen.

De råa betongfundamenten ger ett stramt och monumentalt intryck, vilket gör att man måste vara extra försiktig med förändringar i kulörer och detaljer på byggnaden. Att t.ex. måla betongen skulle ge en helt annan karaktär, vilket skulle förvanska arkitektens ursprungliga idé om kyrkan.

Kyrkan har både interiört och exteriört ett sparsmakat uttryck vilket är något som man bör beakta vid kommande renoveringar för att undvika förvanskningar. Uppfattningen av det öppna och centrala gudstjänstrummet under kupolen förstärks av såväl inredning som kormatta. Denna uppbyggnad är kännetecknade och ytterst karaktärsskapande för Mariakyrkan, därför är det av stor vikt att dess funktion och dominerande utformning får bevaras i framtiden.

Förvaltningsdelen som liknar en kontorslokal tål mer förändringar än gudstjänstdelen, men bör inte ändras i allt för stor utsträckning. Det är också viktigt att behålla de intilliggande grönområdena för att skydda kyrkans monumentala ställning i stadsmiljön.

Händelseregister

- 1973 - Detta år inbjöd kyrkofullmäktige till en arkitekttävling omkring en kyrka och församlingshem på Hovshaga.
- 1977 - Första spadtaget för byggandet av ”Haga Hovia – urkyrkan”
- 1979 - Mariakyrkan invigs den 28 oktober av biskop Sven Lindegård.
  - Dopfont i genomskinligt ofärgat glas av Tom Möller. Tillverkad vid Lindshammars glasbruk.
  - Klockstapeln invigs. De tre klockorna får namnen Marie hjärta, Johannes och S:t Sigfrid av Bo Setterlind.
- 1980 - Votivskeppet skänks till kyrkan av Bertil Olsson.
- 1981 - Orgeln invigs. Den har 25 stämmor och 1676 pipor.
- 1982 - Mariaskulpturen på kyrktorget invigs. Tillverkad av Margareta Engström
- 1983 - Väggvävnad ”Hälig är jorden” av Anita Graffman hängs i kyrkorummet.

- Golvet i kyrkkyrksalen och på kyrktorget får pris av Sveriges Stenindustriförbund
- 1988 - Kyrkan bedöms ha ett så högt kulturhistoriskt värde att den bör behandlas enligt kulturminneslagens bestämmelser.
- 1990 - Nytt beslut om att det kulturhistoriska värdet ej var tillräckligt stort.
- 1993 - Det invigs en ny kormatta formgiven av inredningsarkitekten SIR Kerstin Ronnemark
- 1994 - Den fasta altarringen och tillhörande altare tas bort
- Kyrkan får nytt altare, knäfall och ambo som är formgivna av Sia Jonsson.
- 1996 - Ljushållare designad av Per Reinholtz köps in.
- 1998 - Ljusrampen i kyrkorummet höjs.
- 1999 - Under kyrkans 20 årsfirande invigs tre glaskonstverk designade av Monica Backström: En ljusorgel, ett kors och en glasgobeläng.

Källförteckning

Följande arkiv och litteratur har nyttjats i samband med vårdplansarbetet:

Klipparkivet vid Smålands museum: Maria kyrka

Klipparkivet vid Mariakyrkans församling

Kyrkoförvaltningen Växjö samfällighets Arkivhandlingar 1979-2006, Protokoll Växjö Maria församling samt Skogslyckans församling.

Andersson Bengt, red, *Växjö Stifts Hembygdskalender*, 1980

Illerstad Lennart, *Nya svenska kyrkor del 2 Götaland*, 1993

Vassi Heidi, red, *Kyrkobyggnader i Kronobergs län*, 1998